

Megoldások az iskolai konfliktusok kezelésére

A konfliktus szó összeütközést jelent: valamely csoportok, közösségek szembekerülnek egymással. A konfliktusok okai sokrétűek lehetnek, ezek közül a legfontosabbak: a társadalmi közérzet, az intézmény működési feltételei, az érték- és normarendszer, a pedagógus felkészültsége és stílusa, a tanulók közösség összetétele, a tanulók kapcsolatai, egymás iránti rokonszenv és ellenszenv, nyíltság és zárkózottság, bizalom és bizalmatlanság stb.

A nevelés folyamatjellege szerint a konfliktusoknak lehet nyílt és rejtett szakasza. A konfliktusok egy része hasznosítható a pedagógiai tevékenységben, mert általa felszínre kerülhetnek az ellentétek, a konfliktuskezelés tehát segíti a szociális tanulást. Vannak tehát elkerülendő és „kívánatos” konfliktusok.

Jelentőségük szerint lehetnek látszatkonfliktusok (felszínen mozgó csatározások), extrémkonfliktus (megoldásukhoz pszichológus, családgyógyász, védőnő szükséges), központi konfliktusok (hosszú ideig tartanak, és döntő szembenállást váltanak ki), peremkonfliktus (gyenge hatásfokúak).

A konfliktusmegoldásnak jól elkülönülő *mozzanatai* vannak:

- a konfliktus pontos leírása (tárgya, tétje, tartalma, résztvevői, kezdeményezői: provokálói, a kihívók, a passzív elszenvedők);
- kifejllettsége (kezdődő, ismétlődő, kifejlett, enyhülő);
- első reakciók (elhírázott első reakció, humoros kezdő reagálás, szellemes előkészítés);
- időnyerő megoldási javaslatok (beszélgetés a gyerekekkel a konfliktusokról, a konfliktushelyzet megoldásának elhalasztása, a fiatalok megbízása a megbeszélésre; a pedagógus beismeri, hogy nincs megoldási javaslata);
- az okok keresése (feltevések megfogalmazása, a konfliktus eredőinek megkeresése, kommunikációs zavarok, kicsik-nagyok, lányok-fiúk közötti ellentét stb.);
- szempontváltás (konfliktus vizsgálat csak az érintettek szempontjából, a szembenállók szempontjainak mérlegelése);
- célok megfogalmazása a megoldásra (rövid-, közép- és hosszútávon);
- a konfliktusmegoldás szakasza (többféle módszer alkalmazása).¹

A pedagógus a konfliktusokat sokféle megközelítésben vizsgálhatja:²

1. Tekintélyelvűség érvényesül abban a megközelítésben, amelyben a pedagógus hatalma jut kifejezésre. Az általános iskola alsó tagozatában (de nagyobb gyerekek esetében is) célravezető megoldásokat kínál ez a konfliktuskezelés. Eredmény elsősorban akkor várható, ha a konfliktushelyzet nem mélyül el (nem régi keletű, a felek hajlandóságot mutatnak a közeledésre, elfogadják a pedagógus útmutatását, s nem keletkezik újabb feszültség). A konfliktus e mesterséges lezárását a demokratikus vezetési stílust alkalmazó pedagógusok nem szívesen alkalmazzák.

2. Szankcionáló eljárást is választhatnak a pedagógusok, pedig előre tudják, hogy végleg nem oldják meg a szembenállásokat. Ilyen esetben használják az intézt, a rövót, az elégtelen osztályzatot, a büntetést, az eltiltást, a kedvezmények elvonását. Ha a szankciók igazságtalansággal kapcsolódnak össze, a konfliktusok elmérgesednek, s feloldásuk egyre nehezebbé válik.

3. „Győzelmet” érhet el a pedagógus a gúnyval, az iróniával, de visszaél hatalmával, ha sértettséget és megbántottságot okoz vele. Az e mintát követő diákok pedig otromba tréfát követnek el tanítóikkal és tanáraikkal szemben. A tanulónak és a pedagógusnak egyaránt az emberi méltósága

sérül meg. A tanulók legyőzöttek, elesettek, kinasztítottnak érzik magukat. Rosszindulatként fogják fel a gúnyt, olyan intoleranciának, amely lebecsülést tartalmaz, s következménye a sérelem és a levertség. A tanárok által exponált gúny megbélyegzi a diákokat, akik egész életükön keresztül attól öríznek, hogy elkerüljék a gúnnal való megaláztatást. Csak az erős egyéniségek képesek visszaverni a gúnyolódást, hatása alatt nem roskadnak össze. A jó tanár semmilyen körülmények között nem gúnyolja ki tanítványait.³

4. Meg lehet közelíteni szellemességgel is a konfliktusokat abban az esetben, ha a nevetés nem „kinevetés”. „A nevetés szerepe az – írja Henri Bergson –, hogy a merevséget rugalmassá változtassa, arra bírjon mindenkit, hogy a többiekhez alkalmazkodjék, vagyis, hogy mindenütt tompítsa az ellentéteket.”⁴ Nevetés előidézésével alkalom kínálkozik a feszültségek levezetésére, a konfliktusok kezelésére. A kinevetés társadalmi méretekben felforgató erejű: diktatúra idején titokban nevetik ki az intézkedéseket, az erőszakot megtestesítő személyeket, mintegy kizárják őket az önkényt elszenvedők közül. Ez a kinevetettek nagy hatással van, mert érzékelik a kizárást és kiközösítést, mely gyógyíthatatlan sebet ejt. Demokráciában – társadalmi változások után – az idejétmúlt eszméket, kompromittált egyéneket veszik célba, a volt társadalom szétrombolását siettetik a kinevetéssel. A lejáratast provokáló kinevetés rosszindulatú, sok szenvedést és igazságtalan bántást idézhet elő. A nevelő-oktató tevékenység során létrejött kinevetésben konfliktus van jelen: gyereket vagy ifjat „tökéletlenségen” érnek, cselekedeteit helytelenítik, ellenszenvet keltenek iránta. Megaláztatást okoz a kinevetés, a nevetéssel való lekicsinylés. A gyenge tanulók minden igyekezetét le lehet törni a kinevetéssel. A kinevetés leplezett, közvetett támadás. A szellemeskedő pedagógus a diákok rovására nevet (kinevet). A valódi szellemesség, találékonyosság, „szikrázó ész” – nem jár együtt megszégyenítéssel – oldja és feloldja a konfliktusokat.

5. Túlzott ellenőrzéssel nem lehet a fiatalok bizalmát megnyerni a konfliktusok felszámolásában. Bizalmatlanságot idéz elől, ha a pedagógus csak akkor hisz a diákoknak, ha mindenről személyesen meggyőződik. További konfliktusok keletkeznek, ha a tanulók önállótlaná válnak. A konfliktusok megközelítésében – kezelésében – helye van az önirányítási funkcióknak: az ellenőrzésnek, az egyéni célkitűzésnek, a feladatok tervezésének, önbizalmat nyújtó önértékelésnek.

6. Magánszférába tartozó konfliktusok megközelítése tapintatot, udvariasságot, visszafogottságot igényel a pedagógusoktól. Abból az axiómából lehet kiindulni, hogy „minden embernek meg kell küzdenie saját belső feszültségeivel”. Ez alól a gyerekek és ifjak sem kivételek. A pedagógus minden egyes fiatalról felelősséggel dönt, hogy mikor, milyen konfliktus esetén, hogyan kapcsolódik be az ellentétek felszámolásába és a feszültségek feloldódásába. A gyerekek számára is léteznek magánügyek, melyekbe nem szabad beavatkozni, melyeket a gyerekeknek és fiataloknak saját erejükből kell megoldaniuk. Ehhez azonban az intim szféra és a pedagógus illetékességi körének ismeretére van szükség, s arra, hogy semmilyen körülmények között ne legyen tolazkodó, pletykát terjesztő a tanár. A pedagógus tanítványainak magánügyeiben keletkező konfliktusokat akkor képes helyesen kezelni, ha felkészíti őket az intim zónába tartozó feszültség reális felismerésére, a saját erőből végzett önelemzésre, a célra vezető megoldások kiválasztására, a lelki egyensúly tudatos helyreállítására. Ehhez a gyerekek iránti szeretetre van szükség, s arra, hogy őszintén tisztelje növendékeit.

7. Sajátságos megközelítési mód, hogy a pedagógus nem vesz tudomást a konfliktushelyzetről (közömbösségből, szórakozottságból, felelősség-elhárításból, önvédelemből, mulasztásból, felkészületlenségből, tévedésből következően). Etikai kérdés a tanítványok konfliktusainak megközelítése, és elsősorban felelősség kérdése. „Az erkölcsi szabályok arra irányulnak – írja Böszörményi József –, hogy védjék a gyengébbeket (gyermeket, nőket, öregeket, betegeket, szegényeket, szerencsétleneket stb.)... Az erkölcsi szabályok mindig a másik emberrel vagy emberekkel szembeni magatartást szabályozza, minősíti...”⁵

Ma még nincs részletes pedagógiai kódex, amelynek alapján értékelni lehetne a tanító és a tanár magatartását. Úgy nem lehet a fiatalok konfliktusait megközelíteni, hogy a gyerekek és ifjak védelme, fejlődése, a pedagógus pálya követelményrendszere, a tanítók és tanárok lelkiismerete stb.

igényli a konfliktusok kezelését. Azt kell eldönteni, milyen területen, milyen módszerrel, mely illetékességi körben kötelesség a konfliktusokkal való foglalkozás.

A pedagógus magatartás minősítő tevékenységének nézőpontjából is megközelíthetők a tanulói (iskolai) konfliktusok. Az erkölcsi és az iskolai szabályok összevetése alapján hozzá lehet férni a tanulók konfliktusaihoz, a pedagógusok személyiségét ezekben az esetekben a szabályok helyettesítik. Az indulatok kiküszöbölése azonban lehetővé teszi, hogy a tanítók és a tanárok igazságosan oldják meg a szituációkat.

8. Empátiával és együttérzéssel is megközelíthetők a konfliktusok. A pedagógusoktól a pedagógiai tevékenységek figyelmességet, nyugodtságot, megértést igényelnek, olyan kapcsolatrendszer tudatos kiépítését, melyek keretében konkrét empátiát, együttérzést igénylő helyzetek alakulnak ki.

9. Együttműködés biztosíthatja a legnagyobb lehetőséget a szembenállások kiküszöbölésére, a konfliktusok konstruktív kezelésére. A kooperációra kész fiatalok eljutnak a konfliktusmegoldás elhatárolásáig, a pragmatikus közreműködésig, a kapcsolatok helyreállításáig. Jó – eredményekre vezető – módszerekkel az egyének, csoportok megtaníthatók a konfliktusokat felszámoló technikára. Csak az együttműködő, konstruktív konfliktuskezelési megközelítés biztosíthatja a jelenben és a jövőben a legcélravezetőbb megoldásokat.

10. Különböző szintű autonómiák, önkormányzatok közreműködésére minden eredményesen dolgozó pedagógus számíthat. A helyi önkormányzatok jelentik a tanulók számára azt a közeletiséget, melybe majd be kell illeszkedniük. Ez zökkenőmentesen akkor következik be, ha a demokrácia szellemében megteremtődnek az intézményi autonómia feltételei. Szebenyi Péter írja: „Az autonóm iskoláknak olyan pedagógusokra van szükségük, akik eredményesen tudnak tanítani, jól képzett szakemberek, és akik megfelelő demokratikus viszonyt képesek kialakítani a diákokkal és a szülőkkel egyaránt.”⁶ Ma elsődleges követelmény a pedagógusokkal szemben a szakértelem és a módszerkultúra variációban és kombinációban tanúsított kreativitás. A pedagógusok így válhatnak képessé az átalakulás tényéből következő újabb konfliktusok felszámolásában. A diák-önkormányzatok, diákvezetők egyrészt önálló álláspontjukkal, érdekképviselési tevékenységükkel szembenállásokat hoznak létre, másrészt kapcsolatot teremtenek a pedagógusok és a diákok között a konfliktusok kezelésében.

Természetesen a bemutatott tíz konfliktust megközelítő módnál jóval több van. A megközelítés nem módszer, hanem szemlélet, nézőpont, gondolkodási és cselekvési irányvonal, melyek ismeretében hatékony módszerek dolgozhatók ki a konfliktusok pedagógiai terápiájára.

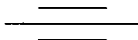
Konfliktuskezelő viták és megbeszélések: „Életük tele van ellentmondásokkal, kisebb-nagyobb összeütközésekkel – írja Pásztor Bertalan –, s az egymásnak feszülő erők sokszor magában az emberben is belső konfliktusokat idéznek elő, s ezeket ki-ki türelme, vérmérséklete szerint oldja fel. A tehetetlen vagy elkeseredik, s feladja a küzdelmet, vagy felülkerekedik benne a harag, a bosszú, s kifinomult manipulációval igyekszik megsemmisíteni vitapartnereit.”⁷ Az oktatási intézményekben konfliktus jöhet létre az osztályközösségek feltételrendszerében, a pedagógusok tevékenységében, az egyes tanulók személyiségében, iskolán kívül és otthoni körülményeiben. A konfliktusokban a tanulók különböző szerepre kényszerülnek. Vannak azonosulók, alkalmazkodók, rivalizálók, kíváncsiak, tisztánlátók, csatlakozók, sodródók, elszakadók, agresszívok. Az „összeütközések” alapja lehet nyílt konfliktus, mely kettős lefolyású lehet: kísérheti heves interakció, s meg-megújuló vita, veszekedés, piszkálódás. A lappangó ellentétek rejtve maradnak, s a szembenálló személyek vagy nem ismerik fel, vagy nem vállalják az összeütközést.⁸

A pedagógusok és a diákok között – a munkamegosztás szempontjából – munkatársi kapcsolatok alakulnak ki. A tanulók személyiségének tiszteletben tartását, a rend és a fegyelem írott és íratlan szabályainak betartását, a demokratizmus érvényre juttatását segíti elő az a tanító és tanár, aki értéknek tartja a vitát. Összeütközés a tanár és a tanítvány között akkor következik be, ha a tanulók véleménymondása nincs biztosítva. A kicsinyes, az autoriter, a tiltó, a nemtörődöm

pedagógus gátolja a vitaszellem kialakulását. Védekező vagy támadó magatartással válaszol a gyerekek vitában elhangzó véleményére. Érdemes megfogadni Tóth János tanácsát: „A fiatalokat a felnőtteknek nevelni kell a vitára és a vitakészség, a vitakultúra fejlesztésére. Azt is meg kell velük értetni, hogy vitatkozni csak szilárd ismeretek birtokában lehet és szabad, megfelelő tudás nélkül a vita csak fecsegés, szócséplés.”⁹⁹

IRODALOM

1. Szekszárdi Ferencné: Gyerekek – tanítók – szülők. (A kisiskoláskor konfliktusairól.) JFA-MKM-BTF., Bp., 1992., 10-13., 15-24. p.
2. Szekszárdi Ferencné: A pedagógiai gyakorlat jellegzetes konfliktusai. Új Pedagógiai Szemle, 1993/7-8. sz., 101-102. p.
3. Neumann Tibor: A nevetés kérdése az iskolai nevelésben. Kolozsvár, 1942., 66. p.
4. Bergson, H.: A nevetés. Gondolat K., Bp., 1986. (3. kiadás), 145. p.
5. Böszörményi József: Kell-e erkölctant tanítani az iskolákban, és milyen? Iskolakultúra, 1993/15-16. sz. 41. p.
6. Szebenyi Péter: Egységesítés versus automónia. Iskolakultúra, 1992/4- sz., 74. p.
7. Pásztor Bertalan: Kritika és vitakultúra. Ma és Holnap, 1988/1. sz., 107. p.
8. Szekszárdi Ferencné: Konfliktusok az osztályban. Tankönyvkiadó, Bp., 1987., 95-110. p.
9. Tóth János: Vitatkozhat-e a diák?, Köznevelés, 1986/4. sz., 5. p.

FERENCZI GYULA – SZŐKE-MILINTE ENIKŐ

Babes – Bolyai Tudományegyetem

Neveléstudományi Tanszék

Kolozsvár

Pedagógiai alapfogalmak tantárgydidaktikai vetületei

Napjaink bármely tudományágának, így a pedagógiának is, nemcsak a más tudományokból (rendszerelmélet, kibernetika-információelmélet, szociálpszichológia, humángenetika stb.) átvett szavak, valamint a különböző nyelvekben nagyon is eltérő vonatkozásban jelentkező kifejezések sajátos értelmezésére és pontosítására kell törekednie, hanem a már „klasszikus” értelemben alkalmazott fogalmak újra- és vagy átértékelő feladatát is vállalnia kell.

Jelen tanulmányunkban a „szakmódszertan”, „tantárgypedagógia” fogalmi rendszerének az újbóli, más szemléletmód alapján történő megközelítésére törekszünk.

Világviszonylatban, de hazai vonatkozásban is e fogalmak használatának széles skálájával találkozunk. E kifejezések tartalmi jegyeinek az értelmezése nemcsak az elméleti kutatók felfogásában, hanem a különböző tantárgyak tanításának nevelési lehetőségeivel foglalkozó szaktanárok körében is szinte hihetetlenül eltérő szemléletmódot takar.

Az eltérő álláspontok okainak feltárása távolról sem könnyű feladat.

Számolnunk kell nemcsak a különböző tudományokban végbemenő mennyiségi információk felhalmozódásával, hanem egyidőben figyelemmel kell kísérnünk a különböző tudományokban végbemenő minőségi átalakulásokat is, sőt a szaktudományos specializáció ténye mellett a nevelés elméletének koncentrálnia kell a tudományok egymáshoz való közeledésére, az „integrált”, „integráló”, sőt a „metatudományok” megjelenésének a problematikájára is (Ballér Endre, 1996).